الگوهای غیرمعیار در نوشتار پایگاه‌های اینترنتیِ پربیننده از منظر اصول ویرایش زبانی (فعل، اسم و حرف)

وحید خلیلی اردلی
دکترای زبان و ادبیات فارسی/ دانشگاه فرهنگیان چهارمحال و بختیاری
khalilivahid1@gmail.com

چکیده

برای آگاهی از وضعیت نوشتار فارسی و میزان رواج الگوهای غیرمعیار زبانی در هرکدام از بسترهای فضای مجازی (وب، دسکتاپ و موبایل) پژوهش و پیمایش چندانی انجام نشده‌است. این در حالی است که اینترنت و فضای مجازی که بستری پرکاربرد و گسترده برای نوشتن و ارتباطات است، زمینهٔ بروز مشکلاتی برای زبان و خط شده و از یکی دو دههٔ پیش تا کنون همهٔ ملت‌های دارای زبان و خط مستقل، نگران تضعیف و یا حتی نابودی این دو سرمایهٔ ملّی خود در برابر تهدیدهای این فناوری‌های نوین شده‌اند. در پژوهش حاضر با استفاده از روش‌های غیراحتمالیِ مبتنی بر هدف، ۷هزار و ۸۱۰ جمله از پنجاه وب‌سایت پربیننده در کشور با هدف شناخت الگوهای غیرمعیار در زبان فضایِ مجازی براساس اصول ویرایش زبانی (فعل، اسم و حرف) ارزیابی و بسامد خطاهای رایج به این ترتیب، مشخص شد: خطاهای مربوط به شاخص‌های نگارشیِ فعل (٤٥درصد)، حرف (۳۱درصد) و اسم (٢٤درصد). درنهایت، پیشنهادها و راهکارهایی مبتنی بر نتایج تحقیق برای جلوگیری از بروز مشکلات بیشتر و کمک به پاسبانی از خط و زبان فارسی در فضای مجازی ارائه شد.

کلیدواژه: فضای مجازی، اینترنت، زبان فارسی، نگارش فارسی، ویرایش زبانی.

۱. مقدمه و بیان مسئله

با تغییر و پیشرفت زندگی بشر، ابزار نوشتن و ارتباطات هم متفاوت و پیشرفته شده‌است. در گذشته از سنگ، خاک، برگ درختان، پوست حیوانات، کاغذ و... برای نوشتن استفاده می‌کردند؛ ولی امروزه بستر اینترنت و فضای مجازی جایگزین اصلی آنها شده‌است و این جایگزینی، نگرانی‌هایی جدّی در زمینهٔ حفظ و حراست از زبان، خط و فرهنگ به‌وجود آورده‌است و همهٔ ملت‌هایی که دارای خط و زبان مستقل هستند، برای مقابله با تهدیدهای این دنیای مجازی، برنامه‌ها و راهکارهای نوین و کاربردی ارائه کرده‌اند: «توسعهٔ کاربری خط و زبان در محیط چندزبانهٔ فضای مجازی یکی از برنامه‌های فرهنگی و فناوری در هر کشور است. از اواخر قرن بیستم، دولت‌ها در اثر گسترش خط و زبان انگلیسی در اینترنت نگران آسیب‌پذیری زبان ملّی خود در فضای مجازی شدند و به سمت بومی‌سازی فناوری اطلاعات روی آوردند.» (بی‌جن خان، ١٣٩٤: ٦٤). زبان و خطّ انگلیسی، به‌دلایل مختلف، زبان و خطّ مسلط بر این فضای گسترده و پیچیده شده و حساسیت جهانی را برای لزوم سلامت زبان‌های بومی در اینترنت به‌وجود آورده‌است.

به باور پژوهشگران این حوزهٔ نوین، از میان گونه‌های مختلف زبان فارسی، دو گونهٔ زبانی جدید، یعنی زبان رسانه‌ای و زبان وب‌نگاشت یا وب‌نوشت (weblog language) هر دو به‌ترتیب، به‌عنوان پرانحراف‌ترین و غیرمعیارترین گونهٔ زبان فارسی معیار شناخته شده‌اند. (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ۲۵ ـ ۳۱) بر این اساس، این پرسش

بنیادین وجود دارد که به چه میزانی الگوهای غیرمعیار در سه حوزهٔ کاربرد فعل، اسم و حرف در نوشتار پایگاه‌های اینترنتیِ پربیننده رواج دارد؟

۲. پیشینهٔ پژوهش

در گسترهٔ پژوهش‌های مربوط به زبان و فضای مجازی با دو رویکرد اصلی روبه‌رو هستیم؛ یکی پرداختن به "اهمیت زبان و فضای مجازی" و دیگری "شناخت وضعیت موجود نوشتار" در فضای مجازی است. کتاب‌ها و مقاله‌های زیادی دربارهٔ اهمیت زبان و فضای مجازی و پرداختن به جوانب مختلف زبان و نگارش در بسترهای مختلف فضای مجازی (وب، دسکتاپ و موبایل) منتشر شد؛ اما به‌دلیل نوبودن این رویکرد پژوهشی، آثاری که وضعیت موجود را در فضای مجازی ارزیابی کند، بسیار اندک است. با این حال، چند نمونه از آثار فارسی و غیرفارسی، هم در حوزهٔ اهمیت پرداختن به موضوع و هم در حوزهٔ سنجش و پیمایش و نتایج آن بیان می‌شود.

کتاب انقلاب زبانی (The Language Revolution)، (۲۰۰٤) اثر دیوید کریستال، زبان‌شناس مشهور که شهرام تبریزی در سال ۱۳۸۵ آن را ترجمه و منتشر کرد. در این کتاب آیندهٔ زبان‌های انگلیسی، دیگر زبان‌ها و نقش اینترنت در آنها و تأثیر عمیق پدیدارشدن فناوری اینترنت، بررسی و نتیجه این شد که اینترنت، زبان گفتار و نوشتار را تحت تأثیر یک وسیلهٔ ارتباط زبانیِ بدیع قرار داده و پرسش‌های جدیدی را دربارهٔ چگونگی ادامهٔ تکامل زبان، پیش رو نهاده است.

تأثیر کامپیوتر، اینترنت و ارتباطات کامپیوتری بر زبان روزمرهٔ انگلیسی (۲۰۱۰) کتابی است از خانم سندرا گریفشترن:

The Influence of Computers, the Internet and Computer-Mediated Communication on Everyday English.

این کتاب را انتشارات Logos Verlag Berlin GmbH برلین به چاپ رساند. نویسنده، اثرات ابزارهای ارتباطی بر زبان، ازجمله نوشتار را مطالعه و بررسی کرد و در بخشی از کتاب، نتیجه گرفته که در عین حالی که اینترنت تأثیرات مثبتی، ازجمله اضافه‌شدن کلمات جدید به زبان دارد، اثراتی منفی نیز بر استفاده از کلمات و کاربرد علائم و نشانه‌گذاری گذاشته است.

در آثار فارسی، مرتبط‌ترین اثر پژوهشی که الگوی مقالهٔ حاضر در روش کار و تعیین شاخص‌ها نیز بود و تمرکز اصلی آن بر تعیین میزان انحراف نوشتارِ رسانه‌ها از زبان فارسی معیار بود، طرح تحقیقاتی دکتر حسن ذوالفقاری (۱۳۸۵) است. در این پژوهش، بیش از دوازده‌هزار جمله از مطبوعات رایج و فعال کشور انتخاب شد و براساس شاخص‌های ویرایش فنّی، زبانی و بلاغی، میزان انحرافِ نوشتار آنها از زبان فارسی معیار، ارزیابی شد. درنتیجه مشخص شد که میزان خطاهای رایج در نوشتار مطبوعات از منظر اصول ویرایش زبانی عبارتند از: اسم ٤٥درصد، فعل ۳۳درصد و حرف ۲۲درصد.

کتاب دیگر مرتبط با این پژوهش، زبان، هویت ملّی و فضای سایبر، اثر دکتر حیات عامری (۱۳۹۵) است که پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات آن را منتشر کرد. پژوهشگر با بیان اینکه استفاده از فضای مجازی به‌طور کلی خطرات و تأثیرات نامطلوبی بر جامعه دارد، بیش از ده‌هزار جمله از سایت‌های رسمی و وبلاگ‌های فارسی را بررسی کرد. ازجمله نتایج آن پژوهش این است که در مقایسهٔ زبان وبلاگ‌ها و وب‌سایت‌ها، بیشترین خطاهایی که

در زبان وبلاگ‌ها دیده می‌شود، از نوع غلط‌های واژگانی و املایی است، اما در وب‌سایت‌ها، خطاهای دستوری بیشتر رواج دارد.

ازجمله مقاله‌هایی دیده‌شده و مرتبط با پژوهش حاضر، این مقاله است (۲۰۱۶):

A Comparative Analysis of Social Media Usage and Academic Performance in Public and Private Senior High Schools.

که در مجلهٔ برخط Journal of Education and Practice منتشر شد، به بررسی تأثیر بعضی از شبکه‌های اجتماعی؛ ازجمله WhatsApp و Facebook بر رفتارهای مختلف آموزشی؛ نظیر نوشتار مخاطب پرداخت. مدارس عمومی ۴۳٫۲٪ و مدارس خصوصی ۵۶٫۸٪ از جامعهٔ هدف پژوهش را تشکیل دادند. نویسندگان مقاله بر این باورند که رسانه‌های اجتماعی، دانشجویان و جامعه را به شکل‌های مختلفی تحت‌تأثیر قرار می‌دهند و نتیجه می‌گیرند که شبکه‌های اجتماعی در صورت عدم آگاهی، مهارت و آموزش‌های لازم، می‌توانند اثرات مخرّبی بر روی نحوهٔ نگارش و املای جامعهٔ هدف داشته باشد.

مقالهٔ دیگر با این عنوان است:

The Impact of Texting/SMS Language on Academic Writing of Students- What do we need to panic about?

نویسندگان این مقاله (Shazia Aziz, Maria Shamim, Muhammad Faisal Aziz and Priya Avais) که پرسش «ما باید نگران چه باشیم؟» را به تیتر اصلی مقالهٔ خود افزودند، خطرات احتمالی تأثیر پیامک بر سلامت نوشتار را بررسی کردند. مقاله فوق در مجلهٔ Elixir Ling. & Trans. (2013) 55 منتشر شد. نگرانی فزاینده در استفادهٔ گسترده از پیام کوتاه که به استاندارد زبان آسیب زده، عامل ضرورت این پژوهش شناخته شد و محققان به این نتیجه رسیدند که عواملی مانند بی‌دقتی و نداشتن مهارت‌های لازم نگارشی می‌تواند به استاندارد زبان آسیب بزند.

مقاله‌های فارسی مرتبطی نیز دربارهٔ ضرورت پرداختن به شناخت وضعیت نگارش فارسی در فضای مجازی و لزوم مراقبت از خط و زبان در این فضا نوشته شده‌است.

مجلهٔ پژوهش زبان و ادبیات فارسی در شمارهٔ ۱۶ خود (۱۳۸۹) مقاله‌ای را از لیلا شریفی منتشر کرده به نام پیامک، اسپرانتویی نوین؛ بررسی ساختاری ـ محتوایی. در آن مقاله که نویسنده به بررسی پیام کوتاه و مخفف‌سازی‌های کاربران تلفن همراه پرداخته، نشان داده شد که حذف حروف در پیامک، منظم و قابل پیش‌بینی است و قواعد آن تحت کنترل دو اصل واج‌شناختی شکل و زمینه می‌باشد.

ویژگی‌ها و مسائل زبانی وب‌نوشت‌های فارسی عنوان مقالهٔ دیگری است که در شمارهٔ سوم از دورهٔ یازدهم نامهٔ فرهنگستان در ۱۳۸۹ منتشر شد. نویسندگان مقاله، احمد رضی، دانشیار دانشگاه گیلان و حسام ضیائی، عضو هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر، تحقیق خود را بر روی وبلاگ‌های شخصی فارسی که در اواخر دههٔ هشتاد خورشیدی، موج فراگیر نوشتن در اینترنت بود، متمرکز کرده‌اند و مهم‌ترین ویژگی‌های وب‌نوشت‌ها را ساده‌نویسی، غلبهٔ زبان محاوره، کوتاه‌نویسی، گوناگونی سبک‌ها و گرایش به طنز برشمردند و آشفتگی‌های املایی، فراوانی غلط‌های املایی، فراوانی واژگان بیگانه و خیابانی، کم‌توجهی به قواعد دستور زبان فارسی و ابهام را مهم‌ترین اشکالات زبان وب‌نوشت‌ها دانستند.

مقالهٔ دیگر، خط و زبان فارسی در فضای مجازی (۱۳۹۱) از محمود بی‌جن‌خان است که در مجموعه‌مقالات محتوای ملّی در فضای مجازی، منتشر شد. این مقاله به کلّیّات اهمیت پرداختن به مسائل مربوط به خط و زبان فارسی در فضای مجازی پرداخته و با بحث دربارهٔ مشخصات رسانه‌های اینترنتی، نتیجه می‌گیرد که زبان اینترنتی فارسی یکی از گونه‌های زبانی فارسی است که متأثر از سرعت، تعامل کاربران، کارآمدی، غیررسمی و فی‌البداهه‌بودن در فضای الکترونیکی مجازی برای ارتباط زبانی کاربران استفاده می‌شود و از ظرفیت‌های بسیار بالای رسانه‌های اینترنتی می‌توان برای توسعهٔ خط و زبان فارسی استفاده کرد.

سهل‌انگاری غیرطبیعی در نوشتار فضای مجازی، (۱۳۹۵) عنوانی است که روزنامهٔ شرق برای گفت‌وگوی تخصصی خود با دکتر حسن ذوالفقاری برگزید. آن گفت‌وگو نکات قابل تأمّلی دارد که لزوم انجام پژوهش‌هایی شبیه پژوهش حاضر را آشکارتر می‌کند. ذوالفقاری اعتقاد دارد: معلوم است این اتفاقات که اکنون در فضاهای مجازی درحال رخ‌دادن است، غیرطبیعی و غیرمنطقی است و باید نظارت و کنترل شود. ارزش‌های زبان فارسی باید به نسل جدید شناسانده شود و هوشیاری زبانی ما باید بیشتر باشد.

۳. ضرورت پژوهش

امکان آسیب‌پذیری خط و زبان در فضای مجازی، پژوهش و پیمایش مداوم و متنوع در این حوزه را ضروری کرده‌است. نگرانی اصلی از این موضوع، زمانی آشکارتر می‌شود که فارسی‌زبانان، هرگونه نوشتار غیرمعیار در رسانهٔ اینترنت و شبکه‌های مجازیِ اجتماعی را به‌عنوان فارسی معیار بپذیرند که در این صورت، علاوه بر آسیب‌پذیری دستور خط و زبان فارسی، تمایز بین زبان و خط هنجار و نابه‌هنجار دشوار می‌شود و این با دانش و اهداف رسانه‌های نوبنیادی مثل اینترنت، کاملاً مغایر است: «هدف سواد رسانه‌ای این است که به مردم کمک کند تا به‌جای آنکه مصرف‌کنندگانی فرهیخته برای رسانه‌ها باشند، به شهروندانی فرهیخته در جامعه تبدیل شوند.» (حسینی پاکدهی و شبیری، ۱۳۹۶: ۳۳)

از مهم‌ترین ضرورت‌های انجام‌دادن پژوهش حاضر به این موارد مهم‌تر می‌توان اشاره کرد: الف) لزوم آگاهی‌یافتنِ مبتنی بر یک پیمایش و سنجش از میزان رواج الگوهای غیرمعیار در نوشتارِ فضای مجازی؛ ب) توجه‌دادن به لزوم آغاز یک جریان پژوهشی مداوم و متنوع در این حوزه؛ پ) توجه‌دادن به اینکه باید توانایی درست‌نویسی و پاکیزه‌نویسی در زمرهٔ مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای شمرده شود. به عبارت دیگر، همان‌گونه که اصل موضوع وب‌پژوهی در حوزهٔ درست‌نویسی و پاکیزه‌نویسی از رویکردهای نوین به‌شمار می‌آید؛ باهدفِ فراهم‌کردن مسیر آموزش همگانی، بهتر است که توانایی نگارش فارسی در فضای مجازی در مجموعهٔ برنامه‌ریزی‌ها، تکاپوها و جریان نوین اهمیت سواد رسانه‌ای مورد توجه جدّی قرار بگیرد.

به‌دلیل تازگی این گرایشِ وب‌پژوهی و تنوع و گستردگی شیوه‌ها و مسیرهای تحقیق و پژوهش مرتبط با این زمینه، ارزیابی وضعیت موجود باید آغاز شود. ممکن است در مسیر، دشواری‌های و معایبی وجود داشته باشد؛ اما با گذشت زمان و انجام کارهای تحقیقاتی مستمر و منسجم و روشن‌سازی مسیرهای پژوهشی مرتبط، مشکلات برطرف خواهدشد و اگر مراقبت مداوم، تحقیق و پژوهش‌های نوین و راهکارهای تازه و مؤثر وجود داشته باشد، زبان فارسی که در سند چشم‌انداز و نقشهٔ جامع علمی‌کشور، به‌عنوان زبان علم مورد تأکید قرار گرفته از آسیب فضای مجازی دورخواهد ماند: «حفظ و تواناسازی زبان فارسی نه‌تنها وظیفهٔ ملّی که وظیفه‌ای جهانی و بشری است

و به‌حق در سند چشم‌انداز و نقشهٔ جامع علمی‌کشور به آن توجه شده و به‌عنوان زبان علم مورد تأکید قرار گرفته‌است.» (فامیان، ۱۳۹۲: ۸٦)

٤. اهداف پژوهش

این پژوهش برای کمک به حفظ و حراست از خط و زبان فارسی در فضای مجازی، دو هدف اصلی را دنبال می‌کند:

۱. شناخت الگوهای غیرمعیار در نوشتار پایگاه‌های اینترنتی پربینندهٔ کشور، از منظر اصول ویرایش زبانی در شاخص‌های مربوط به فعل، اسم و حرف؛
۲. توجه‌دادن به لزوم آغاز یک جریان تازه در تحقیقات مربوط به خط و زبان فارسی در رسانه‌های نوین؛
۳. ارائهٔ راهکارهایی برای بهبود درست‌نویسی و کمک به کاربرد مطلوبِ الگوهای زبانی.

۵. مبانی نظری

در زمینهٔ بررسی و پیمایش وضعیت نگارش فارسی در رسانه‌های مجازی، نظریهٔ خاصی یا نمونه‌های کارشده و مشابه قابل‌توجهی که برایند یا نتایجی از پژوهش‌های مرتبط باشد، وجود ندارد؛ بنابراین به بررسی مفاهیم بسنده شده‌است. با وجود این، پژوهش حاضر را باید از مراحل آغازین یک جریان نوپا در حوزهٔ تحقیقات رسانه‌ای ـ زبانی در شمار آورد و امیدوار بود که پژوهشگران دیگر برای تکمیل و تعالی این جریان پژوهشی گام‌های محکم‌تر و دقیق‌تری بردارند.

۵ـ۱. نمود نوشتاری زبان و پژوهش دربارهٔ آن

بحث در مورد زبان، نمودها و کارکردهای آن یکی از کهن‌ترین مباحث علمی و موردتوجه اهل دانش و تحقیق بوده‌است. به همین دلیل، تعریف‌های متفاوتی از این پدیده ارائه شده‌است. دانشمندان علوم گوناگون، فیلسوفان، مهندسان و زبان‌شناسان، هرکدام از منظر دانش و تخصص خویش، برای زبان و کارکرد آن تعریف‌هایی را ارائه کرده‌اند: «تعریف زبان به‌نحوی که مورد قبول همهٔ زبان‌شناسان و دیگر دانشمندانی باشد که با زبان و مطالعهٔ آن سروکار دارند، مقدور نیست. این اشکال از طبیعت خود زبان ناشی می‌شود. زبان پدیدهٔ بسیار پیچیده‌ای است که مطالعهٔ آن را نمی‌توان به یک قلمروی علمی خاص محدود کرد و دارای جنبه‌های فراوان است» (باطنی، ۱۳۸٤: ٤٥). ایجاد ارتباط، مهم‌ترین وظیفهٔ زبان است و در حوزهٔ پژوهش‌های زبانی، نوشتار به‌عنوان نمود مکتوب زبان شناخته می‌شود. درست‌نویسی از شاخه‌های کاربردی نمود نوشتاری زبان است که اصول و قواعد ویژه‌ای در زمینه‌های متنوع آیین نگارش و مهارت‌های لازم و مرتبط با آن وجود دارد.

۵ـ۲. گونهٔ وب‌نوشت زبان فارسی

زبان فارسی که گویشوران زیادی در دنیا دارد و به‌ویژه مردم سرزمین‌های ایران، تاجیکستان، بخشی از افغانستان و... به آن سخن می‌گویند، دارای گونه‌های متنوعی است که در آثار مختلف به طبقه‌بندی آنها پرداخته‌اند؛ از جملهٔ این تقسیم‌بندی‌ها به این موارد می‌توان اشاره کرد: الف) زبان نوشتاری؛ ب) زبان گفتاری؛ ت) زبان ادبی؛ ث) زبان

رسانه‌ای؛ ج) زبان وب‌نوشت (Weblog Language). (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ۲۵ ـ ۳۱) در این بخش، گونهٔ زبان وب‌نوشت که این مقاله بر روی همین گونهٔ زبانی متمرکز است، به‌طور جداگانه بررسی می‌شود.

زبان وب‌نوشت را می‌توان زیرمجموعهٔ زبان رسانه‌ای دانست. وب‌نوشت که قدمت چندانی ندارد و در جهان برای نخستین‌بار از فوریهٔ ۱۹۹٦م. و در ایران از شهریور ۱۳۸۰ ه.ش. شروع شد، گونه‌ای جدید از نوشته‌هایی است که از طریق اینترنت در اختیار همگان قرار می‌گیرد و با وجود تازگی و نوظهوری این پدیده در ایران، زبان فارسی در زمرهٔ برترین زبان‌های دنیا از نظر شمار وب‌نویسی است. میان وب‌نوشت‌های شخصی و عمومی تفاوت وجود دارد. وبلاگ‌نویسی، یک پدیدهٔ شخصی است؛ ولی نویسندهٔ یک وبلاگ شخصی هم باید اصول و فنون نگارش فارسی را بیاموزد و به‌کار ببرد؛ اما آنچه هدف این پژوهش است، گونه‌ای از وب‌نوشت‌های عمومی است. منظور از وب‌نوشت‌های عمومی، همان وب‌سایت‌هایی است که درمجموع، روزانه میلیون‌ها بار مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

۵ـ۳. اینترنت، فضای مجازی و وب‌پژوهی در حوزهٔ نگارش فارسی

خط و زبان از اصلی‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی هر ملتی شمرده می‌شود و پردازش دیجیتالی آن، زمینه‌ساز تحولات بسیاری در حوزه‌های مختلف فناوری، ارتباطات و سایر علوم برای آن ملت می‌تواند باشد. بر این اساس، پردازش خط و زبان برای زبان‌های مختلف کشورهای دنیا جزءِ تحقیقات ضروری حوزهٔ فناوری و اطلاعات شمرده می‌شود. یکی از شاخه‌های اصلی و پرکاربردِ فناوری اطلاعات و ارتباطات، اینترنت است. از آنجا که یکی از وجوه فرهنگی و اجتماعی تأثیرگذار رسانه بر نگرش و عملکرد مردم، حوزهٔ چندجانبهٔ خط، زبان و نوشتار است، آشنایی با آیین نگارش فارسی در گسترهٔ اینترنت در کنار سایر مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای، باید مورد توجه قرار بگیرد و به‌عنوان یکی از حوزه‌های جدید و قابل‌بررسی در حیطهٔ آسیب‌پژوهشی فضای مجازی، به آن توجه شود. پژوهش‌های مرتبط با این حوزه بسیار اندک است و بهتر است که جامعهٔ دانشگاهی، به‌ویژه دانشجویان زبان و ادبیات فارسی، بخشی از پژوهش‌های خود را به این سمت هدایت کنند. اگر جریان دائمی وب‌پژوهی در گسترهٔ فضای مجازی رونق بگیرد، به‌طور طبیعی از مسیر رصد و پایشِ وضعیت موجود، راهکارها و پیشنهادهایی به‌روز و کاربردی ارائه خواهد شد.

۵ـ٤. ویرایش و نقش کابردی آن

«صادق‌کیا، واژهٔ ویراستن را از فارسی میانه به فارسی نو آورده‌است و بر پایهٔ قواعد این زبان، از این واژه، صفت مفعولیِ ویراسته، صفت فاعلیِ ویراستار و اسم مصدرِ ویرایش را ساخته‌است» (ابوالقاسمی، ۱۳۷۳: ۳۵).

«ویرایش یا ویراستاری عبارت است از پیراستن نوشته از نارسایی‌ها و خطاهای علمی یا زبانی و تنظیم مباحث آن برحسب مبانی منطقی و اصلاح خطاهای واژگانی و دستوری براساس معیارهای زبان در تشخیص درست از نادرست.» (ارژنگ، ۱۳۹٤: ۱۳و۱٤).

در تعریف تخصصی ویرایش، آن‌گونه که دربرگیرندهٔ روش و هدف این پژوهش باشد، باید گفت: ویرایش یا ویراستاری به فرایند اصلاح و پاکیزه‌سازی نوشتاری اطلاق می‌شود که اصول پذیرفته‌شده یا توصیه‌شدهٔ نگارش معیار در آن رعایت نشده‌است. چنین نوشته‌ای باید از جهات گوناگون اصول درست‌نویسی نگارش زبانی، آراستگی، رعایت علایم نگارشی، رعایت نکات دستوری و املایی و نگارشی بازبینی شود. این بازبینیِ نوشته را ویرایش می‌نامند. توجه به اصول ویراستاری، پاکیزه‌نویسی و درست‌نویسی به سرعت مطالعه در کشور کمک می‌کند و زیباسازی نوشتار، باعث تأثیر بیشتر بر خواننده خواهد شد. اصلاح عیب‌های موجود و مرتبط با خط و زبان معیار در

نوشته، زمینهٔ خلاقیت هنری و ادبی خوانندگان آن نوشته را نیز فراهم می‌کند: «کمک به سلامت زبانی پیام متن، کشف و عرضهٔ جذابیت‌های متن، کمک به انتقال صحیح و روشن و سادهٔ متن، کمک به انسجام و وحدت متن، افزایش اعتبار علمی نوشته و افزایش شأن و منزلت علمی نویسنده از نتایج ویرایش است.» (نیکوبخت، ۱۳۹۵: ١٤).

ویرایش انواعی دارد و پرکاربردترین تقسیم‌بندی در حوزهٔ انواع ویرایش، همان تقسیم‌بندی مشهور فنّی (صوری)، زبانی (ساختاری) و محتوایی (تخصصی) است. در منابعی که به‌تازگی در ضرروت ویرایش در عرصهٔ مطبوعات و رسانه‌ها نوشته شده‌است، گونهٔ تازهٔ دیگری هم مطرح شده که به ویرایش رسانه‌ای مشهور است. منظور از این نوع جدید، همان به‌کاربردن اصول متنوع و کاربردی ویرایش در حوزهٔ متنوع رسانه‌هاست و به‌خاطر تفاوتی که با سایر بسترهای نوشتاری دارد، طبیعتاً ویژگی‌های خاص خود را دارد: «زبان رسانه‌ای پرکاربردترین گونهٔ زبانی رایج در اغلب کشورهاست. این زبان برای اطلاع‌رسانی در نشریات، رادیو، تلویزیون، پایگاه‌های خبری رایانه‌ای و... نقشی عمده دارد. به‌دلیل سرعت در انتقال رویدادها بسیار پرشتاب و بی‌قرار است، فرصت تأمل و اندیشیدن در ساختار و به‌°گزینی را از پدیدآورنده سلب می‌کند؛ بنابراین زبانی بی‌پروا و نااندیشیده است؛ با وجود اینکه بیش از دیگرگونه‌های زبانی مخاطب گراست، تأثیر فراوانی بر رفتارهای زبانی جامعه دارد.» (همان: ۲۵)

وقتی متون و نوشتار در رسانه‌ها با شاخص‌های توانایی نگارش درست یا چگونگی به‌کارگیری اصول ویرایش فنّی و زبانی ارزیابی می‌شوند، درواقع، ویرایش رسانه‌ای صورت گرفته‌است. ویرایش زبانی و ساختاریِ موردنظر این پژوهش نیز به جنبه‌های کاربردیِ دستوری و نگارشی توجه دارد که شاخص‌های اصلی و زیرمجموعهٔ آنها عبارتند از:

۱. **فعل**: شامل زیرمجموعه‌های ناهماهنگی نهاد و فعل، حذف بی‌قرینهٔ فعل، مجهول نامناسب، دوری اجزای فعل، کاربرد وجه وصفی، فعل نامناسب.

۲. **اسم**: شامل زیرمجموعه‌های کاربرد اسامی بیگانه، قواعد غیرفارسی، صفت نامناسب، ضمایر نامناسب، قید نامناسب.

۳. **حرف**: شامل زیرمجموعه‌های کاربرد نادرست حرف اضافه، عطف، حرف ربط و «را»ی اضافه یا مفعولی.

٦. روش پژوهش

این پژوهش یک مطالعهٔ توصیفی ـ تحلیلی از نوع مقطعی (Cross-Sectional) است و از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها برای آزمون فرضیه‌ها و دست‌یابی به اهداف تعیین‌شده، در زمرهٔ تحقیقات پیمایشی (Survey) به‌شمار می‌آید.

جامعهٔ آماری این پژوهش، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی یا وب‌سایت‌های پربینندهٔ کشور است. واحد نمونه‌گیری، یک وب‌سایت از مجموعهٔ وب‌سایت‌های پربینندهٔ هدف است. حجم نمونه با توجه به مطالعهٔ پایلوت انجام‌شده و استفاده از فرمول کوکران، پنجاه وب‌سایت پربیننده‌تر در کشور است.

با توجه به محدودیت استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی برای ارزیابی محتوای وب‌سایت‌های پربیننده و دردسترس‌نبودن چارچوب نمونه‌گیری، از روش‌های نمونه‌گیری سهمیه‌ای (Quota Sampling) و بر مبنای هدف، به‌عنوان روش‌های نمونه‌گیری غیراحتمالی استفاده شد.

جزئیات شیوهٔ نمونه‌گیری به این شکل است که ابتدا با استفاده از نظر متخصصان آمار و فنّاوری اطلاعات ازطریق سامانه‌های ارزیابی‌کنندهٔ Google و Alexa یک‌هزار پایگاه‌های پربیننده‌تر، به‌صورت هدفمند انتخاب شد. سپس

برحسب بسامد موضوعات پایگاه‌ها در Google و Alexa و مبتنی بر روش نمونه‌گیری هدفمند، پایگاه‌ها به ده موضوع تقسیم شدند.

موضوعات تقسیم‌شده عبارتند از وب‌سایت‌ها یا پایگاه‌های اینترنتی:۱) اجتماعی و فرهنگی؛ ۲) بانک‌ها و مراکز اقتصادی؛ ۳) پایگاه‌های خبری یا خبری ـ تحلیلی؛ ٤) پزشکی و سلامت؛ ٥) خبرگزاری‌ها؛ ٦) اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی؛ ۷) مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک؛ ۸) ورزشی؛ ۹) وزارت‌خانه و سازمان‌ها؛ ۱۰) هنر و ادبیّات.

موضوعات تفکیک‌شدهٔ فوق از مهمترین حوزه‌های اطلاع‌رسانی و تولید نوشتار در اینترنت و فضای مجازی هستند که به‌طورکلی خبرهای موضوعیِ مرتبط با عنوان پژوهش را پوشش می‌دهند. براساس موضوعات ده‌گانه از هر موضوع، پنج وب‌سایت پربیننده‌تر انتخاب و درمجموع پنجاه وب‌سایت به‌عنوان حجم نمونه مورد بررسی قرار گرفت.

برای یکسان‌سازی زمان جمع‌آوری داده‌ها از جامعهٔ هدف، بازهٔ زمانی ۱۰ تا ١٦ مهرماه ۱۳۹۵ انتخاب شد. علّت انتخاب این بازهٔ زمانی، برش زمانی از میانهٔ سال، تکاپو و کوشش خبری در فضاهای آموزشی و دانشگاهی کشور در آغاز سال تحصیلی، هفته‌ای بدون تعطیلی و اینکه رویداد خاص ملّی یا بین‌المللی اتفاق نیفتاد تا بر کلیّت مطالب و اخبار تأثیر بگذارد.

همهٔ نوشتار و خبرهای تولیدی در پنجاه وب‌سایت موردنظر، برای ارزیابی محتوا، فهرست‌بندی و تعداد مطالب یا اخبار تعریف‌شده براساس میزان تولید هر مطلب یا خبر انتخاب شد. با در نظرگرفتن سطح اشباع خطاهای زبانی در خبرها (تکرار خطاها در جمله‌های هر خبر)، ده جملهٔ ابتدایی مطالب یا خبرهای منتشرشده در هر وب‌سایت انتخاب شد که درمجموع ۷هزار و ۸۱۰ جمله از محتوای وب‌سایت‌های هدف، تعیین و مورد ارزیابی قرار گرفت.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات برای این پژوهش، پرسش‌نامهٔ معتبری بود که پیش از این استفاده شده بود؛ ولی با توجه به اینکه این مقاله مستخرج از پایان‌نامهٔ دکتراست، با کمک و تأیید نهایی استاد راهنما و استاد مشاور، به‌روزرسانی شد.

پس از جمع‌آوری داده‌ها و ساخت بانک داده در نرم‌افزار SPSS، داده‌ها با شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و تحلیلی (آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه و کای اسکوئر) تجزیه‌وتحلیل شدند.

از منابع پراستنادتر در زمینهٔ آیین نگارش فارسی برای به‌دست‌آوردن صورت درستِ نوشتار، بهره برده شد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی، راهنمای نگارش و ویرایش اثر دکتر محمدجعفر یاحقی و دکتر محمدمهدی ناصح، راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی اثر دکتر حسن ذوالفقاری، نگارش، ویرایش اثر احمد سمیعی گیلانی و ویرایش زبانی برای زبان نوشتاری امروز، اثر غلام‌رضا ارژنگ.

۷. یافته‌های پژوهش

۷ـ۱. آمار توصیفی: از تعداد ۷۸۱ مطلب و خبر بررسی‌شده در ۷هزار و ۸۱۰ جمله در موضوعات ده‌گانه، میانگین تمام خطاهای مربوط به کاربرد نادرست زیرشاخص‌های فعل، اسم وحرف ۳/۱۸ عدد در هر متن تولیدی (همهٔ انواع نوشتار تولیدی در بازهٔ زمانی مورد بررسی) بود. دامنهٔ تعداد خطاها از ۰ تا ۱۸ در بین هر مطلب یا خبر مشاهده شد و درمجموع، ۲هزار و ٤۹۰ خطا شاخص‌های زبانی در بین مطالب بررسی‌شده وجود داشت که تشریح خطاهای یافته‌شده در جدول (۷ـ۱ـ۱) قابل‌مشاهده است.

جدول (۷ـ۱ـ۱) شاخص‌های توصیفی تعداد خطاها در موضوعات ده‌گانه

تعداد مطلب یا خبر	۷۸۱
میانگین	۳/۱۸
دامنهٔ تغییرات	۱۸
کمترین	۰
بیشترین	۱۸
مجموع	۲٤۹۰

۷ـ۲. مقایسهٔ میانگین خطاها در موضوعات ده‌گانه (جامعهٔ هدف):

جدول (۷ـ۲ـ۱) شاخص‌های توصیفی خطاها در موضوعات ده‌گانه

موضوعات	تعداد مطالب و خبرهای	میانگین	انحراف از	کمترین	بیشترین
اجتماعی و فرهنگی	**56**	/۳۷۲	/۲۹۲	**0**	**12**
بانک‌ها و مراکز اقتصادی	**54**	/۲۲۲	/٤۹۲	**0**	**12**
پایگاه‌های خبری تحلیلی	**93**	/۳۳۳	/۵۱۲	**0**	**14**
پزشکی و سلامت	**61**	/۵۹٤	/۸۹۲	**0**	**16**
خبرگزاری‌ها	**264**	/٦۳۲	/۷۹۱	**0**	**12**
اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی	**50**	/۳۲۷	/۷۱۳	**1**	**18**
مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک	**50**	/۹٤٦	/۹۸۲	**1**	**18**
ورزشی	**53**	/۱۳٤	/۳٦۲	**0**	**11**
وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	**50**	/۷۲۲	/۲۷۲	**0**	**12**
هنر و ادبیّات	**50**	/۳٦۲	/۷۳۱	**0**	**7**

جمع	**781**	/٤٨٣	/٨٢٢	**0**	**18**

۷ـ۳. آمار استنباطی بررسی

جدول (۷ـ۳ـ۱) جدول نتیجهٔ تحلیل واریانس مقایسهٔ میانگین خطاها در بین در موضوعات ده‌گانه

مقایسه	مجموع مربعات	درجهٔ آزادی	میانگین مربعات	مقدار f	سطح معناداری
بین گروهی	۱۸٦۸/۸۱۲	**9**	۲۰۷/٦٤٦	۳٦/۷۳۳	**P< 0.001***
درون‌گروهی	٤۳٥۸/۳٤٥	**771**	٥/٦٥۳		
جمع	٦۲۲۷/۱٥۷	**780**			

*مقدار معناداری کمتر از ۰/۰۱

برای اینکه مقدار خطاها در موضوعات مختلف با همدیگر مقایسه شوند، از آزمون تحلیل واریانس برای مقایسهٔ میانگین‌های خطاها استفاده شد. مقدار معناداری نتیجهٔ آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه کمتر از ۰/۰۱ بود که نشان می‌دهد در میانگین خطاها در موضوعات ده‌گانهٔ جامعه هدف، تفاوت آماری معناداری وجود دارد (**P< 0.001**).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، وب‌سایت‌های جامعهٔ هدف، به‌ترتیب زیر دارای بیشترین و کمترین خطا هستند. وب‌سایت‌های اطلاع‌رسانی علمی و آموزشی با میانگین ۷/۳۲ خطا، مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک با میانگین ٦/۹٤ خطا در هر مطلب، پزشکی و سلامت با میانگین ٤/٥۹ خطا، ورزشی‌ها با میانگین ٤/۱۳ خطا، پایگاه‌های خبری ـ تحلیلی با ۳/۳۳ خطا،وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها با میانگین ۲/۷۲ خطا، خبرگزاری‌ها با میانگین ۲/٦۳ خطا، اجتماعی فرهنگی با میانگین ۲/۳۷ خطا هنر و ادبیات با میانگین ۲/۳٦ خطا و بانک‌ها و مراکز اقتصادی با ۲/۲۲ خطا.

۷ـ٤. بررسی رابطهٔ بین خطاها در شاخص‌های زبانی (فعل، اسم و حرف) و موضوعات ده‌گانه:

جدول (۱ـ پ) بررسی وضعیت رابطهٔ بین تعداد خطاها و موضوعات ده‌گانه با استفاده از آزمون کای اسکوئر

موضوعات	اجتماعی و فرهنگی	بانک‌ها و مراکز اقتصادی	پایگاه خبری یا خبری- تحلیلی	پزشکی و سلامت	خبرگزاری‌ها	اطلاع‌رسانی آموزشی	هنر و ادبیات	فنی، مهندسی و فناوری	ورزشی	وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها	جمع
فعل	62	44	127	49	374	146	113	87	74	34	1110
اسم	35	39	81	132	50	99	88	23	14	36	597
حرف	16	30	97	**۸۲**	**۲۲۷**	**۹۸**	**۸۷**	91	**٤۳**	12	**۷۸۳**
جمع	113	113	305	263	651	343	288	201	131	82	2490

مقدار معناداری نتیجهٔ آزمون کای اسکوئر کمتر از ۰/۰۱ است که این خود نشان می‌دهد تفاوت آماری معناداری بین شاخص‌های زبانی (اسم، فعل و حرف) و موضوعات ده‌گانه وجود دارد (**P< 0.001**).

۷ـ۵. انحراف معیار خطاها در هر مطلب یا خبر، به‌تفکیک موضوعات ده‌گانه:

آن‌گونه که در نمودار (۷ـ۵ـ۱) مشاهده می‌شود، میزان انحراف معیار هرکدام از موضوعاتده‌گانهٔ جامعهٔ هدف به این ترتیب است:

مراکز اطلاع‌رسانی علمی و آموزشی ۳/۷۱درصد، مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک ۲/۹۸، پزشکی و سلامت ۲/۸۹، پایگاه‌های خبری ـ تحلیلی ۲/۵۱، بانک‌ها و مراکز اقتصادی ۲/۴۹، ورزشی ۲/۳۶، اجتماعی و فرهنگی ۲/۲۹، وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها ۲/۲۷، خبرگزاری‌ها ۱/۷۹ و هنر و ادبیّات ۱/۷۳.

نمودار (۷ـ۵ـ۱)

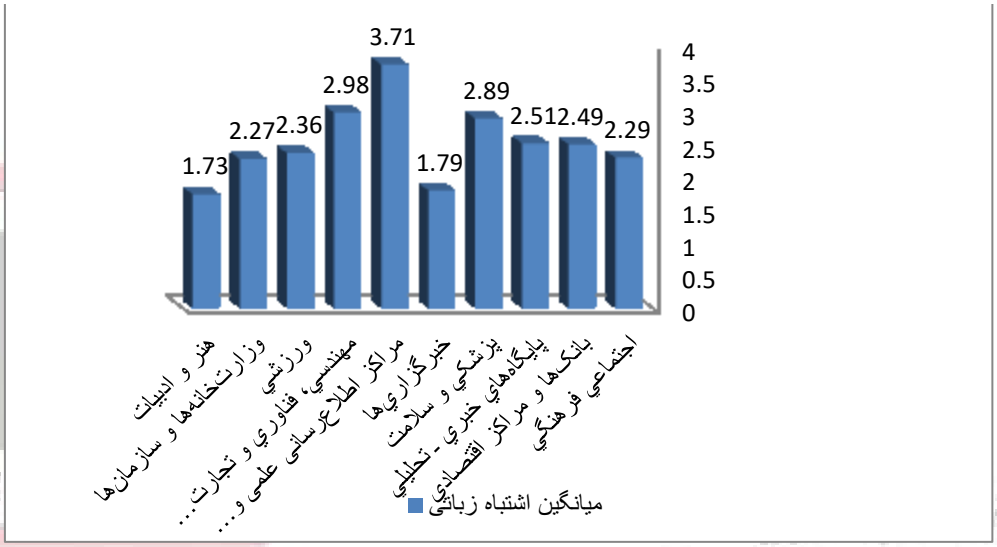

۷ـ۶. بسامد خطاها به‌تفکیک سه شاخص اصلی از ویرایش زبانی:

نمودار (۷ـ۶ـ۱): بسامد خطاها

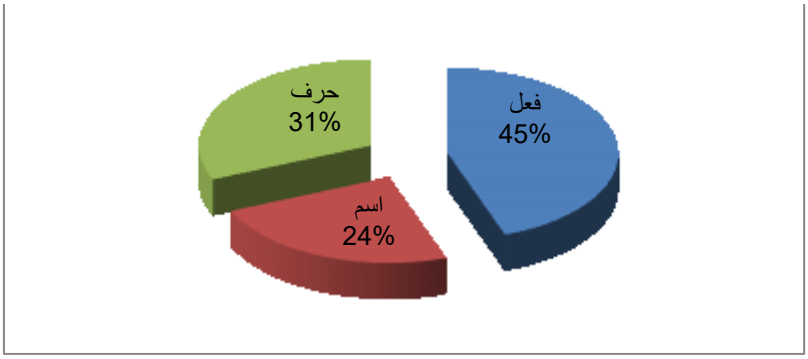

از مجموع خطاهای به‌دست‌آمدهٔ مربوط به کاربرد نادرست زیرشاخص‌های فعل، اسم وحرف ، ٤٥درصد خطاهای مربوط به شاخص‌های فعل، ۳۱درصد خطاهای مربوط به شاخص‌های حرف و ۲٤درصد خطاهای مربوط به شاخص‌های اسم است.

٦ـ۷. بسامد خطاها برحسب زیرمجموعهٔ شاخص‌های زبانی (فعل، اسم وحرف):

شاخص‌های ویرایش زبانی (فعل، اسم و حرف) به‌صورت اختصاصی و زیرمجموعه‌ای در سه نمودار زیر نمایش داده می‌شود.

نمودار (۷ـ٦ـ۱): بسامد خطاها در شاخص‌های فعل

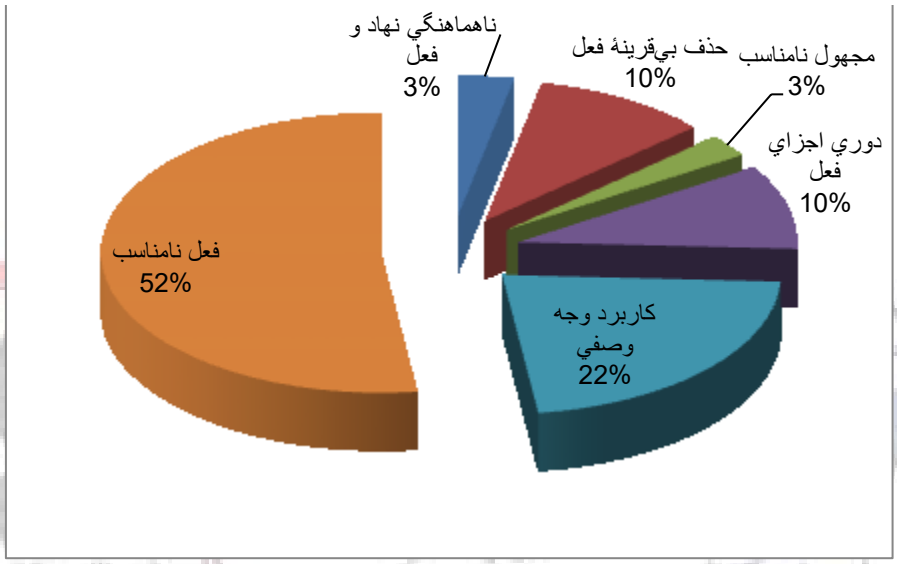

براساس نمودار (۷ـ٦ـ۱) در بین تمام شاخص‌هایی که در بخش فعل ارزیابی شد، توزیع خطاها هر زیرمجموعه به این شرح است:

فعل نامناسب ۵۲درصد، کاربرد وجه وصفی ۲۲درصد، دوری اجزای فعل و حذف بی‌قرینهٔ فعل، هرکدام ۱۰درصد و ناهماهنگی نهاد و فعل و مجهول نامناسب، هرکدام ۳درصد.

نمودار (۷ـ٦ـ۲) بسامد خطاهای مربوط به شاخص‌های اسم

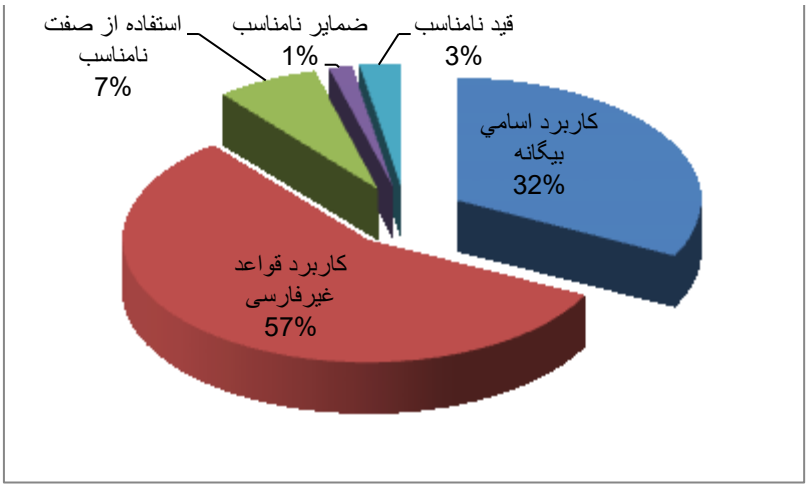

همان‌گونه که در نمودار (۷ـ٦ـ۲) دیده می‌شود، در بین تمام شاخص‌های ارزیابی اسم، کاربرد قواعد غیرفارسی ۵۷درصد، کاربرد اسامی بیگانه۳۲درصد، استفاده از صفت نامناسب ۷درصد، قید نامناسب ۳درصد و ضمایر نامناسب ۱درصد خطاها را شامل می‌شوند.

نمودار (۷ـ٦ـ۳) بسامد خطاهای مربوط به شاخص‌های حرف

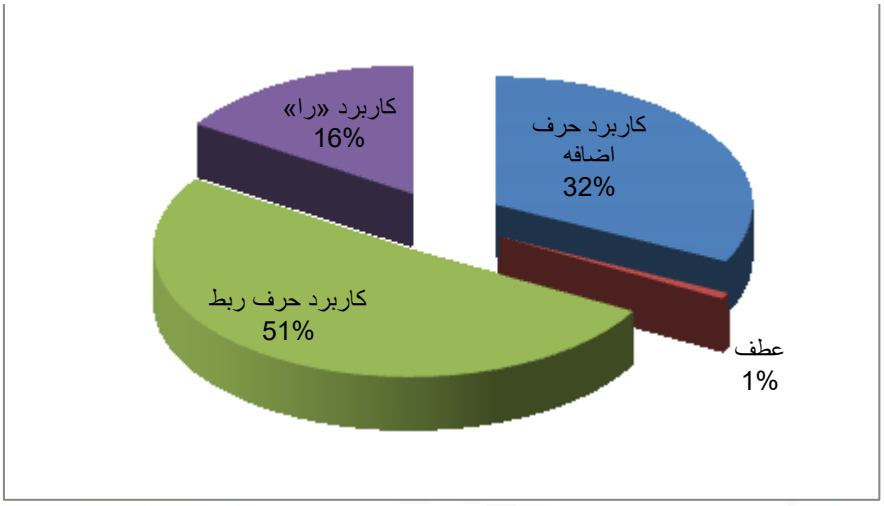

براساس نمودار (۷ـ٦ـ۳) در بین تمام شاخص‌های ارزیابی حرف، کاربرد حرف ربط ۵۱درصد کل خطاها را تشکیل داده‌اند. کاربرد حرف اضافه ۳۲درصد، کاربرد "را" ۱٦درصد و عطف ۱درصد کل خطاها را شامل می‌شوند.

۷ـ۷. نمونه‌های بررسی‌شده با رویکرد آشنایی با جمله‌های موجود و آموزش صورت درست آنها

۷ـ۷ـ۱. فعل

۷ـ۷ـ۱ـ۱. ناهماهنگی نهاد و فعل

← جملهٔ نادرست: حوزه نظر با عمل بسیار متفاوت هستند.

√ جملهٔ درست: حوزهٔ نظر با عمل بسیار متفاوت است. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۵)

← جملهٔ نادرست: دیوان محاسبات وظیفه نظارت مالی به بخش بودجه ای بر دستگاههایی که دریف بودجه ای دارد را...

√ جملهٔ درست: دیوان محاسبات وظیفهٔ نظارت مالی بر بخش بودجه‌ایِ دستگاه‌هایی را بر عهده دارد که ردیف بودجه‌ای دارند. (از مجموعهٔ پایگاه‌های خبری، ۹۵/۷/۱۵)

← جملهٔ نادرست: افغانستان، ترکیه، چین و هند عمده بازارهای صادرات روغن موتور ایران به شمار می‌آید.

√ جملهٔ درست: افغانستان، ترکیه، چین و هند عمده‌بازارهای صادرات روغن موتور ایران به شمار می‌آیند. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

۷ـ۷ـ۱ـ۲. حذف بی‌قرینهٔ فعل

← جملهٔ نادرست: لذا داوطلبانی که در آزمون مذکور ثبت‌نام و در جلسه امتحانی حاضر بوده‌اند،

√ جملهٔ درست: بنابراین، داوطلبانی که در آزمون یادشده ثبت‌نام کردند و در جلسهٔ امتحانی حضور داشتند، (از مجموعهٔ مراکز اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: ماموران مبارزه با مواد مخدر استان در حین گشت‌زنی در عوارضی آزاد راه قزوین – زنجان به یک دستگاه خودروی پراید مشکوک وخودرو را متوقف کردند.

√ جملهٔ درست: مأموران مبارزه با مواد مخدر استان در حین گشت‌زنی در عوارضیِ آزادراه قزوین ـ زنجان به یک دستگاه خودروی پراید مشکوک شدند و آن را متوقف کردند. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۲)

۷ـ۷ـ۱ـ۳. مجهول نامناسب

← جملهٔ نادرست: ۵۰ درصد این مؤسسات توسط سازمان تبلیغات اسلامی و مابقی توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی حمایت و نظارت می‌شوند.

√ جملهٔ درست: پنجاه درصد این مؤسسه‌ها را سازمان تبلیغات اسلامی و بقیه را وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی حمایت و بر آنها نظارت می‌کند. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۲)

← جملهٔ نادرست: بیرق توزیع آثار دفاع مقدس باید توسط خودِ افرادی که به این مجموعه تعلق دارند، به دست گرفته شود.

√ جملهٔ درست: پرچم توزیعِ آثار دفاع مقدس را باید خودِ افرادی که به این مجموعه تعلق دارند، به دست بگیرند. (از مجموعهٔ هنر و ادبیات، ۹۵/۷/۱۲)

۷ـ۷ـ۱ـ٤. دوری اجزای فعل

← جملهٔ نادرست: حالا باید خود را آماده حضور قدرتمند آلمانی‌ها در این حوزه کند.

√ جملهٔ درست: حالا باید خود را برای حضور قدرتمند آلمانی‌ها در این حوزه آماده کند. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: گروه حماسه و مقاومت خبرگزاری فارس_ هاجر تذری و زهرا بختیاری: وارد شهر نور که می‌شوی همان ابتدای ورودیه شهر چشمت می افتد به...

√ جملهٔ درست: هاجر تذری و زهرا بختیاری از گروه حماسه و مقاومت خبرگزاری فارس نقل می‌کنند: به شهر نور که وارد می‌شوی، از همان ابتدای ورودی شهر، چشمت می‌افتد به... (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۲)

۷ـ۷ـ۱ـ۵. کاربرد وجه وصفی

← جملهٔ نادرست: مجرمان از فرصت استفاده کرده و به صورت کاملا ناملموس از طریق وای‌فای وارد می‌شوند.

√ جملهٔ درست: مجرمان از فرصت استفاده می‌کنند و به‌صورت ناملموس از طریق وای‌فای وارد می‌شوند. (از مجموعهٔ مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: جملهٔ نادرست: رنگ بدنه سفید مات بوده و با رنگ سفید داخلی کاملاً هماهنگ است.

√ جملهٔ درست: رنگ بدنه، سفید مات است و با رنگ سفید داخلی کاملاً هماهنگ است. (از مجموعه مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک، ۹۵/۷/۱۰)

۷ـ۷ـ۱ـ٦. فعل نامناسب

← جملهٔ نادرست: آثار و برکات زیادی بر زندگی آنها می‌گذارد.

√ جملهٔ درست: آثار و برکات زیادی در زندگی آنها خواهد داشت. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: طراحی سخت افزار ساده، کاربردی و بدون افزودنی است تا جریان هوا را ممکن می کند.

√ جملهٔ درست: طراحی سخت‌افزار، ساده، کاربردی و بدون افزودنی است تا جریان هوا را امکان‌پذیر کند. (از مجموعهٔ بانک‌ها و مراکز اقتصادی، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: با این حال بعد از اعلام لیست تیم ملی و دعوت ٦ بازیکن از این تیم به اردوی تیم ملی – علیرضا بیرانوند، سیدجلال حسینی، محمد انصاری، رامین رضاییان، مهدی طارمی و وحید امیری- آنها تمرینات خود را از روز دوشنبه استارت زدند.

√ جملهٔ درست: با این حال، بعد از اعلام فهرست تیم ملی و دعوت از شش بازیکنِ تیم پرسپولیس به اردوی تیم ملی (علی‌رضا بیرانوند، سیدجلال حسینی، محمد انصاری، رامین رضاییان، مهدی طارمی و وحید امیری) آنها تمرینات خود را از روز دوشنبه آغاز کردند. (از مجموعهٔ ورزشی، ۹۵/۷/۱۰)

۷ـ۷ـ۲. اسم

۷ـ۷ـ۲ـ۱.کاربرد اسامی بیگانه

← جملهٔ نادرست: همچنان دنبال تیون کردن نرم‌افزار و دریافت فیدبک از سوی توسعه‌دهندگان است.

√ جملهٔ درست: همچنان در پی تیون‌کردن نرم‌افزار و دریافت بازخورد از سوی توسعه‌دهندگان است. (از مجموعهٔ مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: همچنین دیدار ما در جام حذفی نیز کنسل شد.

√ جملهٔ درست: همچنین، دیدار ما در جام حذفی لغو شد. (از مجموعهٔ ورزشی، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: برای رسیدن به آخرین متدهای روز در بخش صنعت و تکنولوژی از یکدیگر پیشه بگیرند و...

√ جملهٔ درست: جملهٔ درست: برای رسیدن به آخرین روش‌های نوین در بخش صنعت و فناوری از یکدیگر پیشی بگیرند و... (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۲)

۷ـ۷ـ۲ـ۲. استفاده از صفت نامناسب

← جملهٔ نادرست: حرکت کمالی را آغاز می‌کنند،

√ جملهٔ درست: و حرکت رو به کمال را آغاز می‌کنند. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: بدون تردین بزرگداشت آن عالم گرانقدر، با تکریم و تجلیل یاد و راه ایشان موجب شناساندن هرچه افزونتر شخصیت والای آن مقام به نسل جدید.

√ جملهٔ درست: بدون تردید، بزرگداشت آن عالم گران‌قدر و تکریم و تجلیل یاد و راه ایشان موجب می‌شود که نسل جدید هرچه بیشتر شخصیت والای ایشان را بشناسد. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۵)

۷ـ۷ـ۲ـ۳. کاربرد قواعد غیرفارسی

← جملهٔ نادرست: قیمت برنج داخله درجه یک در این گروه ثابت بود.

√ جملهٔ درست: قیمت برنج داخلی درجه یک در این گروه ثابت بود. (از مجموعهٔ بانک‌ها و مراکز اقتصادی، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: و بنا بر گزارشاتی که به ما رسیده

√ جملهٔ درست: و بنا بر گزارش‌هایی که به ما رسیده، (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۳)

← جملهٔ نادرست: منتظر جواب آزمایشات هستیم،

√ جملهٔ درست: منتظر جواب آزمایش‌ها هستیم؛ (از مجموعهٔ بانک‌ها و مراکز اقتصادی، ۹۵/۷/۱۱)

← جملهٔ نادرست: بسیاری از اساتید قدیمی ما در مکتب فرانسه تحصیل کرده اند و

√ جملهٔ درست: بسیاری از استادان قدیمی ما در مکتب فرانسه تحصیل کرده‌اند و (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۱)

۷ـ۷ـ۲ـ٤. ضمایر نامناسب

← جملهٔ نادرست: ۳ بعد از تمام ٦ بعد دلیل طلاق نقش بسیار پر رنگی در جامعه دارد که یکی از مهم ترین آن به مباحث اقتصادی زوجین مربوط می‌شود.

√ جملهٔ درست: سه عامل از شش عامل طلاق، نقش بسیار پُررنگی در جامعه دارد و یکی از مهم‌ترین آنها، مباحث اقتصادی زوجین است. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۳)

۷ـ۷ـ۲ـ۵. قید نامناسب

← جملهٔ نادرست: و در سطح جهانی نیز دارای رده‌بندی مطلوب و کاملاً شناخته شده است

√جملهٔ درست: و در سطح جهانی نیز، دارای رده‌بندی مطلوب و شناخته‌شده است. (از مجموعهٔ مراکز اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: کلیه پذیرفته‌شدگان می‌بایست با در دست داشتن مدارک مندرج در بند «ب» این اطلاعیه و با توجه به کدرشته محل قبولی، مراجعه نمایند.

√جملهٔ درست: همهٔ پذیرفته‌شدگان باید با مدارک مندرج در بند «ب» این اطلاعیه و با توجه به کدرشته‌محلِ قبولی خود مراجعه کنند. (از مجموعهٔ مراکز اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی، ۹۵/۷/۱۱)

۷ـ۷ـ۳. حرف

۷ـ۷ـ۳ـ۱. کاربرد حرف اضافه

← جملهٔ نادرست: داوود کیانیان نویسنده و کارگردان و مدرس پیشکسوت و شناخته‌شده تئاتر کودک و نوجوان دارای نشان درجه‌یک هنری با چاپ بیش از سی عنوان اثر چاپ‌شده چون «نمایش خلاق» «غیر از خدا هیچ‌کس نبود» تمنای باران» و «صدای پای موعود «کارگردانی نمایش‌های متعدد چون «راز درخت مقدس» و «پرنده و فیل» و «خروسک پریشان» را به‌عنوان کارگردان در کارنامه هنری خود دارد. (حرف اضافهٔ نامناسب)

√جملهٔ درست: داوود کیانیان، نویسنده، کارگردان و مدرس پیشکسوت و شناخته‌شدهٔ تئاتر کودک و نوجوان و دارندهٔ نشان درجه‌یک هنری، با بیش از سی عنوان اثر چاپ‌شده، نظیرِ «نمایش خلاق»، «غیر از خدا هیچ‌کس نبود»،

«تمنای باران» و «صدای پای موعود» و کارگردانی نمایش‌نامه‌های متعددی چون «راز درخت مقدس»، «پرنده و فیل» و «خروسک پریشان» کارنامهٔ هنری درخشانی دارد. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: واکنش‌های صمیمی مانع از باز شدن دروزاه ایران شد اما (حرف اضافهٔ نامناسب)

√جملهٔ درست: واکنش‌های صمیمی، مانع باز شدن دروازهٔ ایران شد؛ اما (از مجموعهٔ ورزشی، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: این دانشگاه چهارمین و بزرگترین دانشگاه در ترکیه است. (حرف اضافهٔ نامناسب)

√جملهٔ درست: این دانشگاه چهارمین و بزرگ‌ترین دانشگاه ترکیه است. (از مجموعهٔ پایگاه‌های خبری، ۹۵/۷/۱۱)

← جملهٔ نادرست: این تیم‌ها از شب اول ماه محرم با بهره‌گیری از ۱۷۰ پزشک، پرستار، امدادگر و نجاتگر نسبت به ارائه خدمات امدادی و درمانی اقدام خواهند کرد. (حرف اضافه نامناسب)

√ جملهٔ درست: این تیم‌ها از شب اول ماه محرّم با بهره‌گیری از ۱۷۰ پزشک، پرستار، امدادگر و نجاتگر برای ارائهٔ خدمات امدادی و درمانی اقدام خواهند کرد. (از مجموعهٔ فرهنگی و اجتماعی، ۹۵/۷/۱۳)

← جملهٔ نادرست: آگاهی‌بخشی نوجوانان و جوانان از عواقب بیماری‌های غیرواگیر و عوامل خطر آنها بسیار حائز اهمیت است. (حذف حرف اضافه)

√جملهٔ درست: آگاهی‌بخشی به نوجوانان و جوانان دربارهٔ عواقب بیماری‌های غیرواگیر و عوامل خطر آنها بسیار اهمیت دارد. (از مجموعهٔ پزشکی و سلامت، ۹۵/۷/۱۵)

۷ـ۷ـ۳ـ۲. عطف نامناسب

← جملهٔ نادرست: اما دولت هم تسهیلاتی همانند واگذاری زمین و یا اختصاص مکان‌هایی با تخفیف ویژه به این مؤسسات را می‌تواند انجام دهد.

√جملهٔ درست: اما دولت هم می‌تواند تسهیلاتی را همانند واگذاری زمین یا اختصاص مکان‌هایی با تخفیف ویژه به این مؤسسه‌ها بپردازد. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۲)

← جملهٔ نادرست: و سپس آنها پاسخگوی سوالات اهالی رسانه‌ها و افراد حاضر در جلسه بودند.

√جملهٔ درست: سپس به پرسش‌های اهالی رسانه و افراد حاضر در جلسه پاسخ دادند. (از مجموعهٔ هنر و ادبیات، ۹۵/۷/۱٤)

۷ـ۷ـ۳ـ۳. کاربرد حرف ربط

← جملهٔ نادرست: برنامه داریم واحد بین الملل کیش این دانشگاه را راه اندازی کنیم. (حذف ربط)

√ جملهٔ درست: تصمیم گرفته‌ایم که واحد بین‌الملل کیش این دانشگاه را راه‌اندازی کنیم. (از مجموعهٔ مراکز اطلاع‌رسانیِ علمی و آموزشی، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: دکتر نصیری خاطرنشان کرد: دولت ها موظف هستند دولت ها موظف هستند قوانین و زیرساخت های لازم را برای دسترسی آزاد به اطلاعات فراهم کنند.(حذف ربط)

√ جملهٔ درست: دکتر نصیری تأکید کرد: دولت‌ها موظف هستند که قوانین و زیرساخت‌های لازم را برای دسترسی آزاد به اطلاعات فراهم کنند. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها: ۹۵/۷/۱۲)

← جملهٔ نادرست: و تاکنون ساخت ۷۰۰ مرکز فرهنگی و مذهبی شامل مسجد، حسینیه، خانه‌ی عالِم، حوزه علمیه

و دارالقرآن را در مناطق محروم کشور به بهره‌برداری رسانده و یا آماده افتتاح کرده است. (حرف ربط نامناسب)

√جملهٔ درست: و تاکنون هفتصد مرکز فرهنگی و مذهبی، شامل مسجد، حسینیه، خانهٔ عالِم، حوزهٔ علمیه و دارالقرآن را در مناطق محروم کشور به بهره‌برداری رسانده یا آماده افتتاح کرده‌است. (از مجموعهٔ فرهنگی و اجتماعی: ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: دانشکده مهندسی علوم آب به لحاظ وسعت دانشکده کوچکی است که اقدامات بزرگ و مؤثری را از ابتدای تأسیس تاکنون انجام داده است. (حرف ربط نامناسب)

√جملهٔ درست: در دانشکدهٔ مهندسی علوم آب که به لحاظ وسعت، دانشکدهٔ کوچکی است؛ کارهای بزرگ و مؤثری از ابتدای تأسیس تاکنون انجام گرفته‌است. (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها: ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: با اینکه رفتن به مدرسه، کلاس‌های آموزشی و آموزش مربیان و معلمان، در ایده دادن به بچه‌ها درباره برنامه‌های‌شان نقش دارد، اما خانواده در آموزش این موضوع مهم به کودک نقش اساسی را ایفا می‌کنند. (حرف ربط زاید)

√جملهٔ درست: با اینکه مدرسه، کلاس‌های آموزشی و آموزش مربیان و معلمان در ایده‌دادن به بچه‌ها دربارهٔ برنامه‌هایشان نقش دارد، خانواده در آموزش این موضوع مهم به کودک نقش اساسی دارد. (از مجموعهٔ پزشکی و سلامت، ۹۵/۷/۱۳)

۷ـ۷ـ۳ـ٤. کاربرد «را»

← جملهٔ نادرست: کتاب های چاپی را آمار دقیق ندارم اما... («را»ی نابه‌جا)

√ جملهٔ درست: آمار دقیق کتاب‌های چاپی را ندارم؛ اما... (از مجموعهٔ هنر و ادبیات، ۹۵/۷/۱۱)

← جملهٔ نادرست: ارادت خودشان نسبت به اهل بیت(ع) را ابراز کردند. («را»ی نابه‌جا)

√ جملهٔ درست: ارادت خودشان را نسبت به اهل بیت(ع) ابراز کردند. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: وقتی خبر بستری شدن منصور پورحیدری کانال های تلگرامی، صفحات اینستاگرام و خروجی خبرگزاری ها یک به یک در می نوردید... (حذف را)

√جملهٔ درست: وقتی خبر بستری‌شدن منصور پورحیدری، کانال‌های تلگرامی، صفحات اینستاگرام و خروجی خبرگزاری‌ها را درمی‌نوردید... (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: سخنگوی سازمان آتش نشانی به افرادی که قصد حفر چاه فاظلاب دارند... (حذف را)

√جملهٔ درست: سخنگوی سازمان آتش‌نشانی به افرادی که قصد حفر چاه فاضلاب را دارند... (از مجموعهٔ پایگاه‌های خبری ۹۵/۷/۱٤)

← جملهٔ نادرست: روابط خود را با کشورهای شرق آسیا را توسعه دهد و... («را»ی زاید)

√جملهٔ درست: روابط خود را با کشورهای شرق آسیا توسعه دهد و... (از مجموعهٔ وزارت‌خانه‌ها و سازمان‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

← جملهٔ نادرست: امروز امنیت را نه تنها در کشور و استان‌های مرزی بلکه در همه جا حتی پشت مرزها را مدیریت می‌کنیم. («را»ی زاید)

√جملهٔ درست: امروز امنیت را نه تنها در کشور و استان‌های مرزی، بلکه در همه جا و حتی در پشت مرزها

مدیریت می‌کنیم. (از مجموعهٔ خبرگزاری‌ها، ۹۵/۷/۱۰)

۸. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج این پژوهش نشان داد که خطاهای رایج در نوشتار وب‌سایت‌های پربیننده کشور بر اساس شاخص‌های ویرایش زبانی به این ترتیب هستند: شاخص‌های نگارشیِ فعل (٤٥درصد)، حرف (۳۱درصد) و اسم (٢٤درصد).

در بین موضوعات ده‌گانه بررسی‌شده، وب‌سایت‌های اطلاع‌رسانی علمی و آموزشی با میانگین ۲/۹۲ بیشترین خطا و هنر و ادبیات با ۷٦/ کمترین خطا را از نظر کاربرد فعل داشتند؛ مهندسی، فناوری و تجارت الکترونیک با میانگین ۲/۹۲ بیشترین خطا و وب‌سایت‌های وزارت‌خانه ها و سازمان‌ها و خبرگزاری‌ها با ۳٤/ کمترین خطا را در اصول نگارشی اسم داشتند و وب‌سایت‌های مربوط به وب‌سایت‌های اطلاع‌رسانی علمی و آموزشی با میانگین ۱/۹۸بیشترین و هنر و ادبیات با ٢٤/ کمترین خطا را در کابرد درست انواع حرف داشتند.

درنهایت، مشخص شد که بیشترین خطاهای مربوط به شاخص‌های ویرایش زبانی رایج در نوشتار جامعهٔ هدف پژوهش به‌ترتیب عبارتند از: خطاهای مربوط به شاخص‌های مربوط به نگارش فعل، حرف و اسم.

با توجه به اینکه نخستین بار است که یک پیمایش علمی در زمینهٔ وضعیت ویرایش زبانی در نوشتار فارسی در اینترنت انجام می‌شود، اصلی‌ترین نتیجه‌گیری و برداشتی که از گزارش تحلیل داده‌ها به‌دست می‌آید این است که:

۱. مدیران و برنامه‌ریزان زبان فارسی، برنامه‌ریزان فضای مجازی، کاربران، سایت‌نگاران، نویسندگان وب‌گاه‌های اینترنتی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطاتی اجتماعی، باید با تلاش، اعتماد و باورمندی بیشتری نسبت به مقابله با تهدیدهای فضای مجازی، برنامه‌ریزی کنند؛

۲. با توجه به اثبات خطاهای فراوان در نوشتار در وب‌سایت‌های پربینندهٔ اینترنتی که به‌طور وسیع و اثرگذاری در معرض دید و مطالعهٔ فارسی زبانان قرار دارد و برای رصد و آگاهی‌یابی از سیر افزایش یا کنترل میزان رواج این خطاها، دانشجویان زبان و ادبیات فارسی و زبان‌شناسی در دورهٔ دکترا پایان‌نامه‌هایی با موضوع مشابه و با جامعهٔ هدف جزئی‌تر و انتخاب شاخص‌های کمتری انتخاب کنند؛

۳. آموزش خبرنگران و سایت‌نگاران باید جدی‌تر گرفته شود؛

٤. اقشار مختلف مردمی نیز باید در فراگیری اصول اولیهٔ نگارش فارسی کوشاتر باشند.

برای جلوگیری از آسیب‌های بیشتر به زبان و خط و درنهایت فرهنگ فارسی در فضای مجازی و اینکه نوشتار، به سمت رعایت درست‌نویسی و رعایت اسلوب نگارش فارسی بگراید، باید چند کار مهم انجام شود که پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. اصول سادهٔ آیین نگارش زبانی فارسی در یک نرم‌افزار، تهیه و در گوشهٔ هر سایت یا پایگاه اینترنتی نصب شود تا وب‌نگاران و خوانندگان، در کمترین زمان ممکن با این اصول آشنا شوند؛

۲. نرم‌افزارهایی تولید شود که در حدّ امکان بتواند ساختار دستوری جمله‌ها را غلط‌یابی و ویرایش کند؛

۳. اداره‌ها و دستگاه‌های اجرایی کشور، در ارزیابی‌های سالانه یا چندگاهانهٔ خود ویرایش و درست‌نویسی را هم به موارد متعدد امتیازدهی اضافه کنند؛

۴. دستگاه‌های دولتی و غیردولتی و پایگاه‌های نوشتاری، با هدف کمک به رونق درست‌نویسی و پاکیزه‌نویسی فارسی، از زبان‌شناسان و ویراستاران کمک بگیرند؛ زیرا با وجود هرگونه نرم‌افزاری که ممکن است به کمک ویرایش بیاید؛ عنصر انسانی نمی‌تواند از فرایند ویراستاری حذف شود؛

۵. زمینهٔ فرهنگ‌سازی، آموزش‌های کوتاه‌مدت کاربردی، تحقیق و پژوهش‌های مرتبط برای آسیب‌شناسی مداوم خط و زبان فارسی در فضای مجازی فراهم شود، درس وب‌پژوهی به سرفصل‌های آموزش زبان فارسی در مدارس و دانشگاه‌ها اضافه شود و پایان‌نامه‌های بیشتری با گسترهٔ هدف جزئی‌تر تدوین شود؛ زیرا چنین تحقیقاتی باید هر چند وقت یک‌بار تکرار شود تا سیر رشد یا افت زبانی و نگارشی رصد، دریافت و رفع مشکل شود؛

۶. روابط‌عمومی‌های اداره‌ها و دستگاههای اجرایی و نهادها به آموزش و فراگیری فنون این کار همت گمارند وآموزش «الزامیِ» آیین نگارش به سایت‌نگاران، به‌عنوان یک مأموریت به دستگاه‌های آموزشی و دانشگاهی محول شود؛

۷. پژوهش و تحقیق دربارهٔ آیین نگارش فارسی در فضای مجازی، به‌عنوان یک شاخص گم‌شده در گسترش سواد رسانه‌ای، جدی‌تر گرفته شود.

منابع و مآخذ:

۱. ابوالقاسمی، محسن (۱۳۷۳). *تاریخ زبان فارسی*، تهران: سازمان سمت.

۲. ارژنگ، غلام‌رضا. (۱۳۹٤). *ویرایش زبانی برای زبان نوشتاری امروز*، تهران: نشر قطره.

۳. باطنی، محمدرضا (۱۳۸٤). *توصیف ساختمان دستورزبان فارسی*، تهران: امیرکبیر.

٤. بی‌جن‌خان، محمود (۱۳۹٤). *زبان فارسی و رایانه (مجموعه مقالات)*، تهران: سمت.

۵. تربتی سنجابی، محمود (۱۳۸۵). *هفت گفتار در پاسداری زبان و ادب پارسی*، تهران: هزارهٔ سوم اندیشه.

٦. توکلی، احمد (۱۳۹٤). *شیوهٔ نگارش در رسانه‌ها*، تهران: نشر ثانیه.

۷. چناری، امیر (۱۳۹۲). *آیین نگارش و ویرایش برای متون علمی، اداری و مطبوعاتی*، تهران: انتشارات زوار.

۸. حسینی پاکدهی و شبیری (۱۳۹٦). *آموزش سواد رسانه‌ای در فضای مجازی، فصل‌نامهٔ مطالعات رسانه‌های نوین*، شمارهٔ ۹.

۹. ذوالفقاری، سیدحسن (۱۳۹۲). *راهنمای ویراستاری و درست‌نویسی*، تهران: نشر علم.

۱۰. ــــــــــــــــ (۱۳۸۵). *الگوهای غیرمعیار در زبان مطبوعات*، طرح تحقیقاتی، دفتر مطالعات و توسعهٔ رسانه‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اجرا شده در مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس.

۱۱. سارلی، ناصرقلی (۱۳۸۷). *زبان فارسی معیار*، تهران: هرمس.

۱۲. ساروخانی، باقر (۱۳۸٤). *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۱۳. سمیعی گیلانی، احمد (۱۳۸۵). *نگارش و ویرایش*، تهران: انتشارات سمت.

۱٤. سنماری، حسین (۱۳۸٤). ویرایش در رسانه‌ها، تهران: مؤسسهٔ انتشاراتی روزنامهٔ ایران.

۱۵. صفوی، کوروش (۱۳۸۰). *گفتارهایی در زبان‌شناسی*. تهران: هرمس.

۱۶. عامری، حیات (۱۳۹۵). *زبان، هویت ملّی و فضای سایبر*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

۱۷. عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۰). *رویکرد دوفضایی به آسیب‌ها، جرایم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی*، تهران: امیرکبیر.

۱۸. فامیان، علی رضاقلی (۱۳۹۲). *مجموعه مقالات نخستین هم‌اندیشی زبان فارسی و اینترنت*، تهران: نویسه پارسی.

۱۹. محمدنژاد عالی زمینی، یوسف و همکاران (۱۳۸۷). *تأثیر فناوری نوین ارتباطی بر زبان فارسی*، تهران: شادان.

۲۰. نجفی، ابوالحسن (۱۳۸۷). *غلط ننویسیم*، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

۲۱. نویدی‌مهر، حمیدرضا (۱۳۸۸). *راهنمای ویرایش و درست‌نویسی در مطبوعات*، مشهد: آستان قدس رضوی.

۲۲. نیکوبخت، ناصر (۱۳۹۵). *مبانی درست‌نویسی زبان فارسی معیار*، تهران: چشمه.

۲۳. یاحقی، محمّدجعفر و ناصح، محمّدمهدی (۱۳۹٤). *راهنمای نگارش و ویرایش*، چاپ سی‌ام، تهران: به‌نشر.

۲٤. یغمایی، فرزین و همکاران (۱۳۹۱). *خلاصه مقالات نخستین کنفرانس بین‌المللی پردازش خط و زبان فارسی*، سمنان: دانشگاه سمنان.